

Nagyapám sírját meggyalázták. 2006 volt. Négy évvel azelőtt halt meg, 2002-ben, amikor osztani és szorozni még talán nem is tudtam, nem fogtam fel a halálát sem igazán, nyűgösen álltam a kiásott sírgödör mellett, tüszögve a fehér liliomokból áradó virággporfelhőtől. Antik zsebórárt örököltem tőle, a maminál tartottam a vitrinben, egy ronda, sárgásbarna porcelán cukortartóban. Nem mertem magammal hordani, félttem, hogy elveszítem az egyetlen körvonalazható emlékemet.

2002-től 2006-ig négy halottak napja telt el: évente átlagban 20–25 csokor vágott virág, 8 fedett mécses, 5–6 koszorú kerülhetett a sírra. Ha a távoli rokonok útba ejtették a falut Debrecen felé, letettek a miénk mellé egy dísztelen tobozkoszorút, a legkisebb méretből. Nem szeretnek gyertyát gyújtani. Anyámmal gyújtottunk minden évben. 2006-ban azonban más dolgunk is akadt a sír körül. Le kellett mosni, amit ráfirkáltak. Sosem derült ki, kik tették. Tizenegy éves voltam, és nem sokat értettem az önkényuralmi jelképekből, nem érettem, miért hívja a község közepén álló kocka alakú épületet a mami tanácsházának, és a régi képeken miért van rajta egy vörös csillag. Mélyvörös, nem piros. Miből készíthették, hogy nem kopott róla a festék, nem rozsdásodott, és azóta vajon hová tűnt, kérdeztem magamban.

Hallottam róla, hogy egyszer huliganok átmásztak egy zsidó temető vastag téglafalán, és a héber írásos kőtáblákra fekete horogkereszteket fújtak. Könnyű volt kidönteni a régi sírköveket az ázott, októberi földből. Megrongáltak egy zsidó temetőt, a mellékes hírek között írta a megyei újság, a tettesek ismeretlenek, a sérült sírok száma egészen pontosan tizenegy. Az eset a hajnali órákban történhetett, a közelben lakók akkor ébredtek kutyaugatásra, mintha tompa puffanásokat hallottak volna – mást nem. Sírt rongálni észrevétlenül is lehet.

Nagyapám sírja a 10. parcellában van, oda felekezet nélkülieket temetnek. Első ránézésre alig lehet megkülönböztetni a katolikustól, de egy ilyen apró településen mégis látni, hogy a temető egyik felében imádkozó angyalszobrok vigyáznak a holtakra, a névtáblájuk mellett pedig fészületek emlékeztetnek a szenvedő Krisztusra. És a feltámadásra. Az egyszerű kőtéglalapok viszont csak neveket, évszámokat közölnek.

Nagy kőlap fekszik a test fölött, nem ültettünk oda krizantémot, bársonyvirágot, kis növésű tuját, muskátlit sem. A jobb oldalon van a papa, de a nevét középre írták, alatta nagyobb helyet hagytak az utána következő halott nevének. Dupla gránit sírkő, két vázával, mindkettőt olcsó művirágokkal tömtük meg, a mami pedig eldobta őket, és legalább két-három hetente vitt friss virágot. Az üres sírhely fölötti gránitlapot firkálták össze. 50–50 százalék esélyük volt rá, hogy eltalálják. Egy élénkpiros, szinte narancssárgás színű csillagot festettek a szív helyére, az alá írták: ávós.

Kérdeztem anyámat, mit jelent, hogy ávós, a gyomokat szedte ki épp a murvából, a tarackbúza volt a legmakacsabb. Hidrogénszőke, vállig érő haját szorosan összefogva hordta, de a copf kilazult a munkától, felnézett rám, a földes kezével húzta meg a hajgumit, bizonytalanul mondta, nem tudom. Ha nem jelent semmit, miért

írta ide valaki, kérdeztem. Nem tudom, ismételte anyám, biztos tévedés. Éreztem, hogy hazudik. Mami a poros, sűrű függönyt igazgatta, amikor megkérdeztem. „Ne foglalkozz vele, Gábris - az ő hangja nyugodtan és kimérten csengett, mintha nem hozzám beszélne, hanem egy idegenhez -, rossz emberek voltak, sírt csak rossz ember gyaláz. Nagyapád a kötelességét tette az ellenforradalom után. Nem tudott mást tenni. Nem ölt meg senkit.”

Évekkel később, kamaszként tudtam meg, börtönőr volt a Kisfogdában. Csak a hatvanas évek végén költözött Kisk.-ba, mikor elvette a mamit, kapott hivatalnok munkát a pártnál, épült a kockaház, két utcára néző ablakkal, palatetővel. Már fürdőszobájuk is lehetett. Az emberek mindig összekeverik az ÁVO-t az ÁVH-val, egyébként. Az ÁVO vált szimbólummá, így jár minden ávós, hirdette Budapesten a felakasztott hullákon a kézzel írt tábla.

Azért küldtek Pestre tanulni, hogy legyen belőlem valami. Mindenki csak élni akar, mondogatta anyám, jól élni, megélni. Informatikai szakközépbe küldött, hogy olyan szakmám legyen, ami az egész világon keresett. Jogot vált ki a jóléthez, az igazán jó élethez, útlelél, hogy költözhessek ide-oda, ahol többet és jobbat ajánlanak. Tanulj, és akkor nem kell foglalkoznod a történelemmel, oda mész, ahová akarsz, ezt is mondta anya. „Ne foglalkozz vele”, és akkor nincs. Ennyit tudnak tanítani nekem.

Az osztállyal minden évben a 301-es parcellához mentünk megemlékezni. Vettünk koszorút osztálypénzből, Gerényi tanár úr azt mondta, ez kötelességünk. Általában Tüchtig Andris, a legjobb és legrendesebb tanuló olvassa fel Faludy 1956, te csillag című versét, színésziessé és ripacszkodóan, persze az igazi neve nem Tüchtig volt, de gyakran használta ez a szót, ezért így csúfoltuk. „Ragyogj, ragyogj, ragyogj sírom felett”, a „ragyogj”-ot crescendóban mondta, de fátyolos hangon. Nem értett semmit az egészből, csak középpontban akart lenni, megfelelni a tanároknak, legszívesebben kitéptem volna a kezéből a papírt, hogy megmutassam, jobban is el lehet mondani.

Arra kértem Gerényit, hogy hadd olvassam fel én a verset. Félig papír nélkül, fel-felnézve osztálytársaim szemébe: „ezerkilencszázötvenhat, nem emlékszem, / nem múlt vagy nékem, nem történelem, / de húsom-vérem, lényem egy darabja, / szívem, gerincem.” Úgy hatottak a szavak, mint egy üstökös becsapódása; az üstökös a jel-telen sírba csapódik, kiobbantja onnan a holtat, átobbantja a Kisfogda földjéből a 301-es parcellába, aztán a felejtésből az emlékezetbe.

Reméltem, hogy egyszer megtudom a teljes igazságot. A Kisfogda már legalább fél igazság volt. Gyűlöljem, ne gyűlöljem a nagyapám, akiről alig van emlékem, az is csak olyan, hogy ágyban fekszik, mert régóta nagybeteg? Úgy döntöttem, inkább '56-ot fogom szeretni, erő-ellenerő, hatás-ellenhatás. Kamaszos lázadásnak vették anyámék, majd elmúlik, remélték. A mami szűzmáriázott volna - de nem hitt benne, örökölt vallását is elfeledte -, amikor megjelentem az iskolában egy lukas zászlóval. Úgy éreztem, én a felkelők közt lettem volna. És idegesíteni akartam a felmenőimet. Gyűlöltem a hazugságot, a megalkuvást, a félrenézést: ezek a gerinctelen emberek sportjai.

Anyám vette rá a mamit, hogy beszéljen a fejemmel, mert ő már nem bír velem, egyre kevesebbet tanultam, hanyagoltam a számítógépeket, és az az örültség jutott eszembe ebben a pénzügyi helyzetben, hogy történész akarok lenni. Amikor anyám elment egy barátnőjéhez, legalábbis ezt mondta, mami behívott a konyhába. „Hülyeséget tanítanak az iskolában, külföldről pénzelt csócselék voltak. Fosztogattak, raboltak – sziszegte nagyanyám. – Most meg játsszák itt a tévében a megható zenét, szabadság hősei, mi? Csócselék. Majdnem tönkretették az országot, fel akarták borítani a rendet. Külföldről indították az egészszet.”

Megszólalni sem tudtam az indulattól. Bevágtam magam mögött a konyhaajtót, nem sok híja volt, hogy ki ne törjön az üveg. Mami sütötte a házi szalonnát, ingerelt az illata, éhes voltam, de összeszorult a gyomrom. Felmásztam a diófára. Nem akartam vitatkozni vele, talán nem bírná a szíve. Tévhitekben él, megvezették. Csak a korabeli felvételeket kell nézni, hát ki lövetett bele a tömegbe? Nem, a papa nem lehetett ott, azokat majdnem mindet felkoncolták. Csak a forradalom után került Pestre, ezt megtudtam, kellett a karhatalomnak az utánpótlás.

Évekig nem hoztam szóba a témát. Néha, amikor Kisk.-ba mentem haza, elővettem az órát. Kiültem a széles ablakpárkányra, néztem az elhanyagolt kertet, a fenyegetően sötét fenyőfa meg-megmozduló ágait. A diófa alatt lehullott termése hevert zöld burookban, a mami nem szedte össze a gyér fűből, már nem tudott lehajolni. A szomszéd baromfiudvarban kapirgáltak a tyúkok, bezárva, de mintha mit sem tudtak volna a bezártságukról. Talán valakitől lopta ezt az órát a nagyapám. Parasztyereknek nem volt ilyen órája. Esetleg vette? Kapta? Visszaadnám annak, akié, pedig már rég halott lehet, elásnám a sírjában, vagy az unokáinak adnám.

Anyámék nem tudták rám erőszakolni az akaratukat, a kamaszos lázadás nem múlt el. Gerényi tanár úr segített felkészülni az emelt szintű érettségire. Sikert, történelmet tanulok, jó egyetemen, próbálom megtudni, mi történt a múltban. Csóró leszel, fenyegettek anyámék, nem költözhetsz el innen, bezáródsz Hungáriába, kinek kellesz majd a magyar történelmeddel, senkit nem érdekel a nagyvilágban Hungária, sem az, hogy te mit gondolsz. „Ne foglalkozz vele”, mi volt a múltban, a jövőbe nézz, így pöröltek velem sokat, lepergett rólam. El tudom dönteni, hogy mit gondoljak.

Mások gondolatai, tettei, bűnei nem az enyéim, ők nem én vagyok. Csak a testem egy része van belőlük, és kaptam tőlük egy történetet. Ettől félték, vallották be egyszer anyámék, hogy lesz egy gyerekük, akit hiába nevelnek jól, a lehető legjobban, mégis rossz útra tér. A Kisk.-i szomszédok nevetve köszönnek vissza, a bolond fiú, a kis forradalmár, máig így hívnak a hátam mögött. Állok a sír felett, mami ott van már a papa mellett. Orromban a szabadság liliomillata.

(A mű a *Mai szívekben 1956 forradalma* című pályázatra érkezett.)